

Recensie

Margot Versteeg, *Jornaleros de la pluma. La (re)definición del papel del escritor-periodista en la revista Madrid Cómico*. Madrid, Iberoamericana, 2011. 381 p. ISBN 978-84-8489-567-1, € 44,-

Het Spaanse tijdschrift *Madrid Cómico* (1880-1923) bevatte overwegend korte stukken tekst, zowel literaire als niet-literaire: columns, kronieken, brieven, nieuwsberichten, verhalen, gedichten en literaire kritiek. De columns geven veel informatie over het dagelijkse leven, de politiek en de cultuur; de literaire bijdragen waren vaak oefeningen voor later roman- of toneelwerk. In de loop van de tijd onderging het geïllustreerde tijdschrift, dat een satirische inslag heeft, diverse veranderingen. Wisselingen van eigenaar en redactie hadden gevolgen voor de vorm en de inhoud. Verschillende auteurs leverden er hun bijdragen aan: broodschrijvers die in de vergetelheid zijn geraakt, canonieke schrijvers, zeer conservatieve negentiende-eeuwse schrijvers en jonge avant-garde schrijvers uit begin twintigste eeuw. *Madrid Cómico* werd verspreid via abonnementen, ambulante verkopers en correspondenten.

Jornaleros de la pluma (Dagloners van de pen) is een studie naar de manier waarop zes heterogene auteurs in de meest interessante periode van *Madrid*

Cómico, de laatste twee decennia van de negentiende eeuw, het wekelijks verschijnende tijdschrift gebruikten om te kunnen participeren in de politiek-culturele dialoog tijdens de Spaanse Restauratie (1874-1931). Ze kregen door hun bijdragen naamsbekendheid onder een breed leespublik, wat hen ondersteunde in het streven om zich te profileren in de wereld van de literatuur en van de pen te leven. Voor alle zes auteurs was *Madrid Cómico* van belang voor hun carrière. Twee van hen groeiden uit tot nog steeds gewaardeerde schrijvers, Leopoldo Alas 'Clarín' (1852-1901) en José Martínez Ruiz 'Azorín' (1873-1967). Twee anderen waren populair in hun tijd, Luis Taboada (1848-1906) en Jacinto Octavio Picón (1852-1923), maar zij zijn inmiddels in de vergetelheid geraakt. Naast deze vier auteurs onderzoekt Versteeg de inspanningen voor het tijdschrift van een charismatische uitgever en schrijver, Sinesio Delgado (1859-1928), en een bekende toneelschrijver, Jacinto Benavente (1866-1954). De ondertitel van *Jornaleros de la pluma*, 'La (re)definición del papel del escritor-periodista en la revista Madrid Cómico' (De (her)definitie van de rol van de schrijver-journalist in het tijdschrift *Madrid Cómico*), verwijst naar het feit dat deze schrijvers de weg bereidden naar een grotere intellectuele autonomie door hun journalis-

tieke bijdragen qua vorm en stijl te vernieuwen en creatief om te gaan met de beperkingen die de markt en de censuur hun oplegden. Ze werden per bijdrage betaald, waardoor ze afhankelijk waren van de gunst van uitgevers en lezers. Ze streefden echter naar onafhankelijkheid om te kunnen publiceren wat ze wilden en onpartijdig hun mening te kunnen geven over politieke en sociale aangelegenheden. Ze beschouwden zichzelf als ‘dagloners’ of ‘arbeiders’ van de pen. Maar ze gingen niet echt de barricaden op en hun zelfbetiteling is dan ook, volgens Margot Versteeg, meer een symptomatische pose.

Het doel dat de onderzoekster met haar studie beoogt is, zoals ze in de inleiding schrijft, een nieuw licht te werpen op het culturele productieveld in Spanje gedurende de laatste decennia van de negentiende eeuw. Alvorens in te gaan op het werk van de zes auteurs geeft ze een panorama van het veld waarin *Madrid Cómico* moet worden geplaatst. In de onderzochte periode waren er belangrijke ontwikkelingen in de grafische industrie, het lezerspubliek groeide en de infrastructuur van het land werd aanzienlijk beter. Ook geeft ze een schets van de ontwikkeling die het tijdschrift in de loop van de jaren doormaakte en van het beleid van de verschillende directeuren en chefs van de redactie.

Vooruitlopend op het onderzoek naar de bijdragen van Sinesio Delgado wordt alvast verteld dat *Madrid Cómico* een rol speelde in het creëren van een nationaal bewustzijn. In de loop van de tweede helft van de negentiende eeuw veranderde Spanje van een traditionele, voornamelijk plattelandsmaatschappij in een modernere samenleving met steden in ontwikkeling

die via een spoorwegnet met elkaar in verbinding stonden. Het tijdschrift gaf die verandering weer in woord en beeld, waarbij de nadruk werd gelegd op gemeenschappelijke ervaringen van het moment, zoals de zorgen om de uitwassen van het kapitalisme en het verlies van de koloniën. Er was in het tijdschrift plaats voor uiteenlopende opvattingen over de Spaanse negentiende-eeuwse maatschappij en voor zowel *high* als *low literature*. Het droeg daardoor bij aan de ontwikkeling van de smaak van lezers en daarmee aan de vorming van sociale klassen, zoals beschreven door Pierre Bourdieu.

Omdat in deze studie zes individuele auteurs worden behandeld, is het moeilijk er in algemene bewoordingen iets over te zeggen zonder de afzonderlijke hoofdstukken te kort te doen. Versteeg doet namelijk veel meer dan het productieveld in Spanje van de laatste twee decennia van de negentiende eeuw in kaart brengen. In elk van de hoofdstukken wordt onderzocht welke rol de gekozen schrijver speelde als journalist-schrijver, als chef-redacteur of als directeur van *Madrid Cómico*. Daarnaast wordt bij een aantal schrijvers een specifieke vraagstelling uitgewerkt. Waar mogelijk worden de teksten in de context van het theater en de realistische roman van die tijd geplaatst. Regelmatig refereert ze ook aan de vele illustraties in het tijdschrift. Deze aanpak houdt in dat *Madrid Cómico* niet alleen als object van onderzoek, maar ook als bron voor uitbreiding van de kennis over het werk van een aantal auteurs wordt gebruikt. Zo komen we in de hoofdstukken over ‘Clarín’, Benavente en ‘Azorín’ meer te weten over een belangrijke fase in hun literaire ontwikkeling en het onderzoek van de bijdragen van Jacinto Octavio

Picón en Luis Taboada geeft inzicht in, respectievelijk, wat het betekende vrouw te zijn in de negentiende eeuw in Spanje en wat het betekende eind negentiende eeuw in Madrid te wonen, met name voor de middenklasse. De conservatieve schrijver Picón gebruikte de vrouw in zijn bijdragen als metafoor en metonymie voor de deplorabele situatie van de maatschappij tijdens de Restauratie. De chroniqueur van de stad Madrid, Taboada, scheidte in zijn wekelijkse bijdragen onder de titel 'Van alles een beetje' een beeld van de chaotische en veranderende hoofdstad.

In het hoofdstuk over Sinesio Delgado, die het tijdschrift van 1883-1897 leidde en groot maakte, wordt veel duidelijk over de productie en het leespubliek van *Madrid Cómico*. Delgado was een slimme ondernemer die de interesses van de nieuwe burgerlijke maatschappij wist te verbinden met zijn eigen bedrijfsbelang. Lezers, vooral afkomstig uit de opkomende middenklasse in de steden, werden door hem uitgenodigd te participeren in discussies over het functioneren van de centrale overheid. Ook werd hun de mogelijkheid geboden mee te doen met wedstrijden en onbetaald bijdragen te leveren. Hierdoor bepaalden lezers mede het gezicht van het tijdschrift. Delgado bood ruimte voor het scheppen van een dynamische en moderne natie waarmee het proces van nationalisering in gang werd gezet. Een nieuw lezerspubliek uit de middenklassen, afkomstig uit heel Spanje, werd beschouwd als leden van een en dezelfde denkbeeldige gemeenschap met gemeenschappelijke normen en waarden, waarmee een nationale identiteit werd geconstrueerd. Helaas mondde dit uit in patriottisme en zelfs xenofobie.

Bovendien volhardde Delgado in de tweede helft van de jaren '90 in het afwijzen van jonge schrijvers en veroordeelde hij het Modernisme, dat in andere steden in Europa toen al lang ingang had gevonden. Met die twee vergissingen leidde hij het tijdschrift naar de afgrond. De twee auteurs die door de chronologische volgorde van behandeling het laatst aan bod komen, Benavente en 'Azorín', omarmden het Modernisme wél en introduceerden kort voor de eeuwwisseling jonge auteurs.

De meest eminente auteur die met zijn vele bijdragen voor grote populariteit van het tijdschrift zorgde is 'Clarín'. Deze canonieke schrijver zag zijn bijdragen niet alleen als volksvermaak, maar ook als volksonderricht en als een wapen tegen de middelmatigheid van de Restauratie. In 1898 was 'Clarín' gedurende enkele maanden directeur van het weekblad en in die korte periode haalde hij drie prominente auteurs binnen waarmee hij de koers van het blad beïnvloedde. In literair opzicht brak toen de meest interessante periode in de geschiedenis van het tijdschrift aan. Eén van die drie auteurs was Benavente, die in 1898 ook enige maanden directeur was. In de twintigste eeuw zou *Madrid Cómico* met tussenpozen verschijnen. Na diverse pogingen tot wederopstanding verdween het blad in 1923 definitief.

Door de zes monografieën van *Journaleros de la pluma* raakt het grotere geheel van *Madrid Cómico* enigszins uit het zicht. Het wordt niet duidelijk dat het gaat om een populair tijdschrift met literaire bijdragen van zeer wisselende kwaliteit, een herkenbare retorische code en een opmaak en beperkte omvang, die in de onderzochte periode nauwelijks veranderden. Daar is de schrijfster zich goed van

bewust. Ze geeft expliciet te kennen waar het in haar boek *niet* om gaat. *Jornaleros de la pluma* is geen inventarisatie of catalogus en geen beschrijving van het tijdschrift. De studie pretendeert ook niet uitputtend te zijn, maar is wel de eerste uitgebreide studie van dit onderhoudende tijdschrift.

Versteeg besluit haar werk met de opmerking dat de pers in Spanje in de onderzochte periode dynamischer en heterogener is dan men gewoonlijk denkt, waardoor verscheidene nieuwe invalshoeken voor onderzoek over blijven.

Vermeldenswaard is hier het feit dat *Madrid Cómico* sinds 2009 online beschikbaar is (Hemeroteca digital, Biblioteca Nacional de España). Met *Jornaleros de la pluma* is een uitgebreide en zeer gedegen studie verschenen waarop kan worden voortgebouwd.

•> DOROTHÉE TE RIELE is onderzoekster bij de Capaciteitsgroep Romaanse Talen en Culturen van de Universiteit van Amsterdam.